

Трегубов К.
аспірант, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ПЛАНУВАЛЬНО-КОМПОЗИЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИХ МУЗЕЙНИХ КОМПЛЕКСІВ

Розглянуто планувально-композиційну структуру музеїв та поліфункціональних музейних комплексів. Проаналізовано проблему їх виникнення як складних планувальних утворень, розглянуте складне питання композиційної структури музейних комплексів.

Ключові слова: музей, поліфункціональний музейний комплекс, планувально-композиційні фактори, композиція.

Рассмотрена планировочно-композиционная структура музеев и полифункциональных музейных комплексов. Проанализирована проблема их возникновения, как сложных планировочных образований, рассмотрен сложный вопрос композиционной структуры музейных комплексов.

Ключевые слова: музей, полифункциональный музейный комплекс, планировочно-композиционные факторы, композиция.

Considered planning-compositional structure of museums and museum multifunctional complexes. The problem of their origin as complex planning entities considered difficult question compositional structure of the museum complex.

Key words: Museum multifunctional museum complex planning, compositional factors, composition.

Постановка проблеми. Важливою складовою проектування та спорудженні музейних комплексів є формування їх композиційної структури в плані та загальному об'ємі будівлі. Від того як раціонально буде запроєктований той чи інший комплекс у планувально-композиційному вирішенні, у конкретних містобудівних умовах, залежить його функціонування, як громадської установи в майбутній експлуатації, як прибуткової чи навпаки збиткової.

Мета. Визначити принципи та фактори, які впливають на формування функціонально-планувальної структури музеїв та поліфункціональних музейних комплексів. Сформулювати прийоми та принципи вирішення композиційно-планувальної структури музейних комплексів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням композиційно-планувальної структури музеїв, музейних центрів і комплексів займалися – В.І.Ревякін, А.А. Харитонова, також можна відзначити роботи Ф.Вайдахаера, в яких сформовані певні принципи формування музеїв з точки зору музеології. У наукових роботах даних авторів розглянуті критерії оцінки, з точки зору архітектури та музеології передумови проектування сучасних музеїв та їх комплексів.

Актуальність дослідження.

Сама структура формування об'єму музейного комплексу залежить від функції, композиції та містобудівного вирішення.

Можна виділити такі види функціонально-композиційного вирішення.

1. Централізована композиція характеризується можливістю універсального використання більших без опорних просторів з єдністю внутрішньої й

зовнішньої побудови, найбільш короткими зв'язками між експозиційними й допоміжними приміщеннями, компактністю плану, щодо невеликою площею забудови, незначною довжиною стін і санітарно-технічних комунікацій.

Виставкові будівлі централізованої композиції діляться на три групи.

Перша група – одноповерхові споруди зального типу із зовнішнім об'ємом і нерозчленованим внутрішнім простором для демонстрації важкого промислового обладнання. Розповсюджено прийом виділення у внутрішньому просторі будівлі центрального багатого світлового залу з галереями або з вільним розташуванням тимчасових площадок.

Як приклад можна привести павільйон універсального використання в Хельсінкі для виставок, концертів, зборів і святкових заходів. Архітектори Хитонен І і Лукконен запропонували для багатопільового призначення залу простий прямокутний у плані об'єм, перекритий без проміжних опор системою аркових ферм. По периметру зал оточений галереєю.

Симетричність композиції підкреслена розташуванням вхідного вестибуля й виходу по поздовжній осі будівлі. Рівень входу зв'язаний численними сходами з галереєю. На бічних фасадах вона виявлена глухим огороженням, що контрастує з остекленням іншої частини стін. Таким чином, природне бічне освітлення дістали адміністративні, службові приміщення й центральний зал.

Друга група виставочних будівель централізованої композиції характеризується єдиним зовнішнім об'ємом і пристроєм проміжних опор в інтер'єрі, що спрощує й здешевлює конструкції.

Виставочна будівля в Мангеймі проектувалася для невеликих тимчасових експозицій живопису, графіки, скульптури, художніх ремесел і архітектури. Це визначило склад і структуру приміщень.

Головним по значимості є виставочний зал, до якого примикають із однієї сторони вестибульна група й огорожений виставочний дворик, з іншого боку – сховище експонатів. Чотири частини будівлі мають чітке функціональне зонування, відділяються стінами й утворюють прямокутний план. Входи в будівлю розташовані навпроти один одного. Відкрита й закрита експозиції займають однакові площі за планом, але виставочний зал має друге світло завдяки обхідній галереї. З ним зручно зв'язане приміщення для тимчасового зберігання експонатів із самостійним входом.

Вестибульна група включає зони контролю, гардероба, адміністрації й відпочинку. На цій площі можлива також організація короткочасних виставок.

Третю групу утворюють виставочні та музейні будівлі централізованої композиції з розчленованим по вертикалі й горизонталі внутрішнім простором, коли необхідний пристрій спеціальних експозицій.

2. Блокова композиція. Ще більша диференціація висот і площ залежно від експозиції, зв'язок з оточенням, включення в загальну композицію відкритих просторів досягаються, коли музейна будівля складається з декількох об'ємів. Їхнє взаємне розташування може бути у вигляді геометричної форми або представляти мальовничу композицію. Блокова композиція залежно від об'ємного й конструктивного рішень може складатися з однотипних і різнотипних будівель, що відрізняються також поверховістю.

Широке розповсюдження отримало виділення з єдиного компактного об'єму будівлі лекційного залу. У такий спосіб значно розширені можливості його самостійної експлуатації.

Прикладом може служити виставковий павільйон у Вільнюсі. Конференц-зал – місце для обговорень і доповідей, пов'язаних з організацією виставок, а також міських конференцій, симпозіумів та ін. Його розташування в самостійному обсязі, зв'язаному переходом-вестибулем з експозиційними залами, дозволяє без перешкод здійснювати різні заходи під час заміни експозицій.

Єдність архітектури будівлі з інтер'єром при розмаїтості об'ємно-просторового рішення досягалося контрастною зміною функціонально виправданого в кожному випадку штучного й природного освітлення, що змінюється висотою залів, розмаїтістю прийомів експозиції. Машини й твори мистецтва висвітлювалися природним світлом.

3. Павільйонна композиція. Децентралізована система побудови музейного комплексу виправдана при складному рельєфі місцевості й коли тематична побудова виставки вимагає самостійних будівель для окремих розділів експозицій.

Виставочні комплекси в Москві, Туріні, Брно й інших містах складаються з ряду павільйонів, розрахованих на велику кількість учасників і відвідувачів. Здійснені по єдиному задумі й в один будівельний період, вони являють собою закінчені ансамблі, органічно включені в планувальну й транспортну систему міст. Переважне будівництво великих павільйонів привело до більш компактно побудови території, скороченню відстаней, які потрібно переборювати відвідувачам. Основні прийоми композицій генеральних планів можуть бути систематизовані в такий спосіб: лінійно-осьова (Токіо, Белград, Турін), концентрична (Сизт) і мальовничо-паркова (Лозанна).

Розвиток сучасного типу музейних та виставочних будівель відбувалося, з одного боку, у напрямку пошуків оптимальних об'ємно-планувальних рішень, що найбільше повно відповідають вимогам експозиції, з іншого боку – по шляху вдосконалювання форм демонстрації.

Принципові схеми функціональної організації й планування

По композиції музейні будівлі розділяються на централізовані, блокові й павільйонні.

Централізовані композиції мають ряд переваг: можливість універсального використання більших без опорних просторів єдність у внутрішній і

зовнішній побудові, створення найбільш коротких зв'язків між експозиційними й допоміжними приміщеннями, компактність плану, відносно невеликі площі забудови, довжини стін і санітарно-технічних комунікацій. Залежно від функціональної організації, об'ємно-планувальних і конструктивних рішень музейні будівлі централізованої композиції можуть бути одноповерховими зального типу, з єдиним зовнішнім об'ємом і нерозчленованим внутрішнім простором; з використанням проміжних опор в інтер'єрі; повністю розчленовані по вертикалі й горизонталі композиції.

У музейній будівлі з єдиним зовнішнім об'ємом і розчленованим по вертикалі й горизонталі внутрішнім простором обслуговуючі, адміністративні, службові й підсобні приміщення за звичай займають весь перший поверх. Тоді сполучення між ними здійснюється в одній горизонтальній площині.

Лекційний зал, буфет і кіоск групуються навколо загального вестибуля таким чином, що можуть бути використані в загальміських цілях під час експозиції. Виробничі майстерні через службовий вхід пов'язані з господарським двором. У виставочні зали на верхніх поверхах ведуть широкі сходи з вестибуля. Для доставки сюди експонатів улаштований вантажний ліфт.

Оскільки огляд експозиції дуже стомлюючий, коли відвідувачі змушені підніматися з одного поверху на інший, більш доцільно організувати графік руху усередині будівлі зверху до низу. Одночасно при цьому виключаються перетинання зустрічних потоків відвідувачів і досягається багатопланове сприйняття експонатів з різних рівнів.

Аналіз відвідуваності різних відділів виставки при багатоповерховій побудові показує, що при вільному графіку руху верхні поверхи (від трьох і більше) менш охоче відвідуються публікою, як би не були добре обладнані підйоми. Крім того, утрудняється доставка експонатів і універсальність використання окремих приміщень, і таке рішення може бути виправдане тільки на невеликих ділянках у сформованій забудові.

В одноповерхових будівлях легше влаштувати входи в самостійні розділи експозиції й забезпечити короткий і простий зв'язок з виставочними площадками під відкритим небом. Однак у масовому будівництві найбільше поширення одержали двоповерхові виставочні будівлі як більш економічні, чим одноповерхові.

Розглянемо прийоми взаємозв'язку основних приміщень при їхньому розміщенні у двох основних поверхах.

До багато світної виставочної зони примикають допоміжні приміщення, згруповані по поверхово. Вони можуть розташовуватися в центрі, розділяючи виставочну площу на дві ізольовані частини, або з однієї сторони будівлі. Інший принцип планування — виділення двосвітнього виставочного простору, оточеного по периметру галереями. Навколо центрального залу, паралельно осі головного входу розміщаються, з одного боку, аудиторія, буфет і кіоски, а з іншого боку – виробничо-технічні приміщення з окремим входом. Кімнати адміністрації й гардеробні для відвідувачів проєктуються біля головного входу. Різні по характеру

приміщення чітко виявлені й у зовнішньому вигляді будівлі. Зєдиного компактного об'єму піднімається надбудова верхнього освітлення над головним залом – ядром композиції.

Дана схема, відрізняючись ясністю й простотою композиційного задуму, не дозволяє, однак, органічно приєднувати додаткові виставочні площі при необхідності їхнього збільшення, утрудняє розвиток інших планувальних елементів. У цьому випадку доцільне будівництво самостійної будівлі.

Наступний варіант централізованого об'ємно-планувального рішення характеризується об'єднанням всіх допоміжних приміщень із однієї сторони експозиційних залів. При вестибулі передбачається гардероб, кіоски, далі – лекційний зал з кінопроекційною із самостійним входом, буфет, адміністративні й виробничо-технічні приміщення.

Функціональний поділ основних приміщень на дві групи закріплюється введенням у композицію внутрішнього дворика для експонування окремих предметів на відкритому повітрі. Всі приміщення мають природне освітлення

Блокова композиція дає більшу свободу в розміщенні окремих груп приміщень, дозволяє більш повно враховувати призначення окремих експозицій, забезпечує тісний зв'язок інтер'єра із зовнішнім оточенням.

Залежно від об'ємного й конструктивного рішень виставочні будівлі складаються з однотипних і різнотипних блоків, що відрізняються також поверховістю. Зв'язок між блоками здійснюється безпосереднім примиканням друг до друга або переходами. їхнє взаємне розташування може бути побудоване на жорсткій геометричній основі й представляти мальовничу композицію.

Принцип поділу виставочної будівлі на функціональні блоки повинен відповідати складності внутрішньої структури як відносно взаємного розміщення основних груп приміщень: експозиційних і допоміжних, так і усередині самих груп з урахуванням конструктивно-планувальних параметрів.

В окремі об'єми виділяють основні групи приміщень відповідно до характерного для їхньої функції дрібною або «зальною» внутрішньою структурою.

Павільйонна система застосовується при великій площі експозиційних і допоміжних приміщень і характеризується розміщенням, у першу чергу, різних по призначенню експозицій в окремих павільйонах. Адміністративні, службові й підсобні приміщення також виділяються в самостійну будівлю.

За принципом планування децентралізована композиція може бути наступних видів:

- лінійно-осьовий з групуванням павільйонів по одній або декількох магістралях;
- концентричній з перевагою єдиного композиційного центра й підпорядкованим плануванням іншої території;
- мальовничо-паркової з урахуванням рельєфу місцевості й природного оточення.

При цьому неминуче збільшення площі забудови, інженерних мереж, периметра зовнішніх стін, дублювання в кожному павільйоні вестибулів, санітарно-технічних вузлів здорожує експлуатаційні витрати й може бути виправдано лише тими вигодами, які виходять у результаті повного розчленування приміщень на окремі павільйони або особливі умови будівництва (сейсмічність, складний рельєф). Сумарна корисна площа збільшується на 10-20% у порівнянні з ідентичними по місткості централізованими будівлями, у результаті відповідне збільшення будівельної вартості.

Висновок. Планувально-композиційні принципи являються основними при формуванні об'єму будівлі. Всі фактори які впливають на формування планувальної структури повинні бути ретельно проаналізовані та систематизовані так як при не ретельному їх аналізі та впровадженні в проектний та будівельний процес може привести до дисконфортного використання споруди, як відвідувачами так і обслуговуючим персоналом.

Література:

1. Вайдакер, Ф. *Загальна музеологія* / Ф. Вайдакер; пер. з нім. Х. Назаркевич, О. Лянз, В. Лозинського. – Львів: Літопис, 2005. – 632 с.
2. Равікович Д. А. *Социальные функции и типология музеев. / Музееведение. Вопросы теории и методики.* – М., 1987 –19-24с.
3. Ревякин, В.И. *Художественные музеи* / В.И. Ревякин . – М.: Стройиздат, 1991. – 128 с.
4. *Рекомендации по составлению проектов планировки городов УССР с историко-архитектурными заповедниками и комплексами памятников архитектуры* / КиевНИИГрадостроительства. — К., 1971. — 136 с